

*А. Славко, магістр права, викладач-стажист кафедри правознавства
Севастопольського інституту банківської справи УАБС НБУ (м. Севастополь)*

ПРИНЦИПИ І СПОСОБИ ДЕЛІМІТАЦІЇ МОРСЬКИХ КОРДОНІВ

У статті досліджено правові принципи делімітації морського кордону. Зроблено висновок про необхідність застосування деяких методів делімітації морського кордону Азовського моря між Україною і Російською Федерацією.

Ключові слова: морське право, делімітація морських кордонів, принципи делімітації морського кордону, методи делімітації морських кордонів.

Постановка проблеми. Наявність власної території визнається однією із ключових ознак держави не тільки юриспруденцією, але й іншими суспільними (політологія), природничими (географія) науками. Саме встановлення кордонів та розмежування територій є однією з перших історичних форм взаємодії держав одна з одною. Найбільш активно ці процеси відбувались після Першої та Другої світових воєн, надання незалежності колоніям та після розпаду СРСР. І якщо в Європі, Північній Америці тощо територіальних суперечок практично не виникає вже досить тривалий період часу, то для країн Азії, Африки, Близького Сходу ці питання є досить актуальними. Варто також зазначити, що крім визначення кордонів державних територій, держави прагнуть також до розмежування територій зі змішаним режимом (виключна морська економічна зона, континентальний шельф) як шляхом договірною врегулювання, так і через звернення до міжнародних інстанцій.¹

Якщо розглядати безпосередньо нашу державу, можна виділити три види ділянок державного кордону:

1. Ділянки, де державний кордон делімітовано і демарковано (кордони зі Словаччиною, Румунією, Угорщиною тощо).

2. Ділянки, де державний кордон делімітовано, але не повністю демарковано на місцевості (кордони з Російською федерацією, Білоруссю).

3. Ділянки, де державний кордон не делімітовано (Азовське море та Керченська протока).

Таким чином, вбачається, що питання делімітації державних кордонів, у першу чергу морських, носить не лише академічний інтерес для вітчизняних дослідників, а і може мати певну практичну цінність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпосередньо питанням делімітації морських просторів присвячені праці іноземних вчених С. П. Ягоди, Дж. Чарні, В-Д. Дегана, Н. Дандью тощо. Делімітації та демаркації державного кордону України стосуються роботи значної кількості вітчизняних дослідників, зокрема С. Н. Тихонової, А. Р. Бистрової, Т. М. Самчука, В. В. Кривака, О. М. Романухи, Н. Н. Коцана та Г. В. Копачинської, В. Й. Лажник та І. М. Гордун тощо. Проте більшість із наведених авторів розглядають це питання з точки зору охорони навколишнього середовища, географії, історії та міжнародних відносин, тому лише констатують ситуацію, що склалась, не вдаючись до аналізу її відповідності принципам і нормам міжнародного права.

З огляду на вищевикладене **метою** цієї статті є дослідження міжнародних договорів іноземних держав, міжнародних договорів та законодавства України щодо розмежування кордонів, практики компетентних міжнародних інстанцій для виділення основних принципів делімітації державних (в першу чергу – морських) кордонів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 2 Закону України “Про державний кордон” Державний кордон України визначається Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України [3].

Конституція (ст. 2) лише наголошує на цілісності та недоторканості державного кордону [1], а Закон України “Про міжнародні договори” вказує на те, що договори, які стосуються державних кордонів, розмежування виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України укладаються від імені України та підлягають ратифікації [4], не встановлюючи якихось правил чи принципів, відповідно до яких відбувається делімітація.

Закон України “Про державний кордон” містить посилання на принцип непорушності державних кордонів та на принципи добросусідства і взаємності у прикордонних відносинах, а також численні відсилки до міжнародних договорів України з питань розмежування державних кордонів [3].

З питань делімітації сухопутних кордонів Україною укладено сім міжнародних договорів (зі Словацькою, Угорською республіками, республіками Молдова, Польща, Білорусь, Російською Федерацією та Румунією). Переважна більшість із них вказують, що при встановленні кордону сторони керувались принципами міжнародного права, встановленими Статутом ООН та Заключним актом Ради безпеки та співробітництва в Європі [13, 14]. Серед них найбільш згадуваними є:

1. Суверенна рівність держав.
1. Територіальна цілісність.
2. Недоторканість державних кордонів.
3. Взаємна повага сторін одна до одної [5–12].

Така практика характерна і для територіальних договорів іноземних держав. Так, договір між Німецькою Демократичною Республікою та Королівством Швеція від 22 червня 1978 року містить пряме посилання на принципи Гельсінського акту [16]. Натомість договори, укладені після прийняття Конвенції ООН з морського права 1982 року ґрунтуються на принципах, викладених в ній, наприклад, договір між Німецькою Демократичною Республікою та Республікою Польща від 22 травня 1989 року [17].

Сама Конвенція ООН з морського права вказує на необхідність договірного, за взаємною згодою сторін, визначення морських кордонів, та на дотримання при цьому засад справедливості та рівного права сторін на використання морських ресурсів [2].

Так як на інші принципи Конвенція вказівок не містить, компетентні судові органи виносять рішення, враховуючи не тільки вказані, а і спираючись на загальноправові принципи.

Аналізуючи рішення компетентних міжнародних судів, досить важко провести розмежування між принципами делімітації та її способами (методами). У деяких випадках формулювання, використане судом, вказує на те, що певне положення розглядається ним як принцип, в інших – як метод. Зарубіжні дослідники, наприклад, Н. Дандью, взагалі не проводять такого розмежування [18]. Загалом, орієнтуючись на правозастосовну практику в цій сфері, можна виділити такі принципи:

- справедливості;
- договірного визначення кордонів;
- пропорційності, а також методи:
- визначення еквівалентної (рівної) дистанції;
- єдиного морського кордону;
- врахування інших (географічних та негеографічних) обставин.

Справедливість є загальноправовим принципом, що має бути дотриманий в першу чергу в міжнародних відносинах, оскільки його порушення може тягти за собою значні міжнародні конфлікти. Принцип договірного визначення кордонів ґрунтується на принципі мирного вирішення спорів, закріпленому Гельсінським актом.

Принцип пропорційності вимагає особливої уваги. Вперше до нього Міжнародний суд ООН звертається у справі про делімітацію континентального шельфу Північного моря 1968 року. Федеральна Республіка Німеччина обґрунтовувала свою позицію у справі тим, що кожна держава повинна мати “еквівалентний та справедливий простір”, що був би пропорційний довжині узбережжя. Суд прийняв цю позицію, посилаючись на таке:

- 1) узбережжя держав прилегли одне до одного;
- 2) узбережжя ФРН вигнуте;
- 3) узбережжя держав, що примикають до Північного моря, порівнянні за довжиною [19].

Далі Суд також посилався на принцип пропорційності. Так, у спорі Тунісу та Лівії 1984 року цей принцип було названо фундаментальним для делімітації [20].

Розглядаючи методи делімітації, зазначимо таке. Конвенція про територіальне море та прилеглу зону 1958 року визначала еквівалентну (рівну) дистанцію як лінію, кожна точка якої рівновіддалена від вихідних точок, які служать для виміру територіального моря [15]. Те ж саме визначення містить Конвенція про континентальний шельф 1958 року. Проте такого роду метод не завжди застосовний, про що свідчить вже згадувана справа про делімітацію Північного моря 1968 року, так як далеко не всі морські узбережжя мають однакову конфігурацію. Проте для деяких категорій справ такий метод є доволі дієвим (наприклад, Камерун-Нігерія 2002 року).

Питання про встановлення єдиного морського кордону постає у випадку, коли морські простори з певним правовим режимом для держав співпадають. Вперше до нього звертаються у справі про затоку Мейн 1981 року. При цьому суд,

розмежовуючи континентальний шельф та зону рибальства Канади та США, посилався на принципи та верховенство міжнародного права [21].

Щодо врахування інших обставин, то серед них, як уже зазначалось, виділяють географічні та негеографічні. До перших належить конфігурація узбережжя та наявність чи відсутність островів, а до других – геологічні та геоморфологічні умови, соціально-економічні умови, інтереси третіх держав та давність історичного володіння та користування. Іноді враховується також поведінка держав – сторін спору.

Так, важливість наявності чи відсутності договорів продемонструвала відома на теренах України справа щодо розмежування територій Чорного моря між Україною та Румунією (справа про острів Зміїний) [22].

Врахування геологічних та геоморфологічних умов важливе в першу чергу при визначенні меж континентального шельфу (у справі Туніс-Лівія 1984 року обидві сторони посилались на них як на фактори, що безпосереднє стосуються справи) [20].

Врахування соціально-економічних факторів направлене в першу чергу на те, щоб забезпечити усім державам можливість вільно користуватись ресурсами моря для підтримання належних умов життя населення та роботи економіки. При цьому сторони можуть посилатись як на відсутність у іншій державі належних технологій для розробок певних ресурсів (наприклад, відсутність рибальського флоту для вилову риби чи відповідних установок для видобування нафти/ газу), так і на важливість певного роду ресурсів для певної держави (якщо, наприклад, економіка держави побудована на експорті риби та морепродуктів). Соціально-економічні фактори рідко служать основою для прийняття певного рішення, бо є доволі мінливими.

Врахування інтересів третіх держав коріниться в тому, що морські простори є спільними для всіх держав, незалежно від того, виходять вони до моря, чи ні. Так, посилення на інтереси третіх держав присутнє у рішенні за справою Гвінея-Гвінея-Бісау від 1985 року.

Для того, щоб була прийнята до уваги давність історичного володіння, воно має відповідати таким вимогам:

- володіння та користування ресурсами протягом тривалого періоду часу відповідно до норм міжнародного права;
- таке володіння не оспорується іншими державами.

Висновки і перспективи подальших розробок. Говорячи про названі принципи та методи в контексті розмежування Азовського моря, не можна не наголосити на важливості їх застосування. Хоча внаслідок впливу політичних факторів процес делімітації всіляко затягується, можна спостерігати перші зрушення в цьому напрямку. Так, 12 липня 2012 року президентами України та РФ було підписано спільну заяву, в якій було визначено основні засади розмежування кордонів Азовського моря: за Україною закріплюється острів Тузла, а за РФ – “право ключа”. Відповідно до цієї заяви має бути укладено двосторонній договір про остаточну делімітацію державних кордонів. Про визначення меж виключної економічної зони та континентального шельфу поки-що не йдеться, проте, на нашу думку, при проведенні такого розмежування має бути:

- 1) враховано, що узбережжя РФ вигнуте, а України – увігнуте, що спричиняє необхідність проведення кордону по лінії, кожна точка якої рівновіддалена від обох узбереж (еквівалентна/рівна дистанція);
- 2) створено єдиний морський кордон (морські простори та ресурси морського дна при традиційному розмежуванні у значній частині будуть співпадати);
- 3) враховано інтересів третіх держав (з огляду на те, що через Волгу, Дон та Волго-Донський канал до Азовського моря можуть виходити судна прикаспійських держав);

У свою чергу, давність історичного володіння, внаслідок фактичного перебування як України, так і РФ в складі однієї держави, не може бути визначальним фактором. Так само незастосовні аргументи про соціально-економічні умови, що є практично рівними для обох держав. За умови використання таких методів делімітації можна буде вважати, що сторонами дотримано принципів справедливості та пропорційності.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
1. Конвенция Организации Объединенных Наций по морскому праву от 10.12.1982 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_057.
2. Про державний кордон : закон України від 04.11.1991 № 1777-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua / laws/show>.
3. Про міжнародні договори : закон України від 29.06.2004 № 1906-ІV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
4. Договір між Україною і Республікою Білорусь про державний кордон від 12.05.1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
5. Договір між Україною і Республікою Молдова про державний кордон від 18.08.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
6. Договір між Україною і Республікою Польща про правовий режим українсько-польського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань від 12.01.1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
7. Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 28.01.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
8. Договір між Україною і Словацькою Республікою про режим українсько-словацького Державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань від 14.10.1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
9. Договір між Україною і Угорською Республікою про режим українсько-угорського державного кордону, співробітництво та взаємодопомогу з прикордонних питань від 19.05.1995 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
10. Договір між Україною та Румунією про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань від 17.06.2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
11. Договір між Україною та Словацькою Республікою про спільний Державний кордон від 14.10.1993 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
12. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе від 01.08.1975 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
13. Устав Организации Объединённых Наций и Устав Международного Суда від 26.06.1945 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
14. Конвенція про територіальне море та прилеглу зону [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua>.
15. Treaty between the German Democratic Republic and the Kingdom of Sweden on the Delimitation of the Continental Shelf (with Protocol) 22 June 1978 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vliz.be/vmdcdata/marbound /details.php?eez_id=75.
16. Treaty between the German Democratic Republic and the Polish People's Republic on the Delimitation of the Sea Areas in the Oder Bay 22 May 1989 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vliz.be/vmdcdata/ marbound/details. php?eez_id=75.
17. Nugzar Dundua Delimitation of maritime boundaries between adjacent States [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/Depts/los/nippon/unff_programme_home/fellows_pages/fellows_papers/dundua_0607_georgia.pdf.
18. North sea continental shelf cases [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&code=cs2&case=52&k=cc&p3=0>.
19. Case concerning the Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&code=cs2&case=52&k=cc&p3=0>.
20. Case of delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (Canada/United States of America) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?p1=3&p2=3&code=cigm&case=67&k=6f&p3=0/>
21. Case of maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icj-cij.org/docke t/index.php?p1=3&p2=3&code=ru&case=132&k=95&p3=0>.

Отримано 25.02.2013

Аннотация

В статье исследованы правовые принципы делимитации морской границы. Сделан вывод о необходимости применения некоторых методов делимитации морской границы Азовского моря между Украиной и Российской Федерацией.

Summary

Legal principles of maritime boundaries delimitation are investigated in the article. The conclusion about the necessity of using of some methods of maritime boundaries delimitation of the Sea of Azov between Ukraine and Russian Federation are drawn.

Славко А. С. Принципи і способи делімітації морських кордонів / А. С. Славко // Правовий вісник УАБС. – 2013. – № 2(9). – С. 88-91.